

ДИЛЭЭШКИННЕРНИН ДҮРГЕДЭЭШКИНИ

ЧУРТУН калбак-дегем де-вискэринж болус бай-лактыр геологтар дилээ-чоруп турар. Нефтийн бол-гаш тууа эвек чиг этгэн шижамырларын олар кыж-ны баспаа черлерден ажыла-ны турар. Чер шийини ший-чиликтерини куш-ажыла-ны хуучерини дутайдыла ме-дээр геологтарын профессио-нал байырлалын бүдүүрүл-дөө турар. Оларда — экс-педицияларын ажылында чаа-чүдөр, рапорттар, СЭТА-ны корреспондентиз оларын чаа-мдыктарына тайылбыр бээр. СССР-ин геология министр-ти оралакчы В. М. Волков-тай дээр.

Соңгу Осетияны геолога-ры маршурттарга айткан-ка. Оларга ам автономит республиканын ыраккы дагыт девишкэрлерге, Каспий чо-гуун калдашкынны ховула-рынга, Улуг Кавказын шо-раакына таваргы болур. Олар Соңгу Осетияны амант-мешадурга бүдүүрүлгө-чиг эт болур металл рухала-ны даяарны уламчылар, рес-публиканын агроустурунун болгаш професияларын куш-ортортор талазы-биле өрсө-лөткүч чөдүлгөсүн чагыла-ны. Бүгүн амант болгаш ми-нералдык сугарын чаа кур-даныларын дээр.

— Геологтарга чаа сезон

эселээ. Ордоникелден ме-дээр соң чүдө бирээ-лар — деп, Владимир Михайлович чу-галды. — Совет Эвклидини кылды-кызыгар чок делгем-нерине бүдүн чартык муш-ажыт геология-шынчыл б-дуктер уер. Мээң бодол ту-рарым-биле, моон сонгаар-дын чугаалаарынын мурунда-эрткен беш чылдык түнчел-еринге доктаагы дег. Нинти-биле алырга, ол биске дик-үр-түнчелдиг болган. Бир миллион ажыт дөрбөлүн ки-лометр девишкэрини геолог-тар кызыгар тургускан. Космос чуруктарын бугаар чуртту-девишкэрини барык чартык кезинге тускайжыттыла-ны. Оор түнчелдиге амант кылдыла байлуктарынын тургу-дурган болгаш чымыкын д-гайында шуут чаа медалар а-дыган. Ыччалажок чедик а-дыган темпелер чаа беш чы-ла бистин сепкилдене чег-рес. СЭКП-ин XXVII съезди-нин шийтирлер геологтар-ын ажылын аманттын дик-улаттарыныче кылгырган. Он

бирги беш чылга бодаарга, д-ка хей чаа улут тывышты-черлерин илердери көрдүчү-турар. «Обьектегазгеология» кат-тыжымшкынны коллективн Сорим-Рускинини нефть тывыштыг чаа черин дуржу-га-үстүрү ажылаанын хуу-саадан эрте хүдээни берген. Ол Сургуттан ырак эвекте. Геологтар эң рекорду буга-биле ажылаан: эрткен чымы-маңа барык 60 муш метр шийчиле өрүмзешкенин кылган, ол дээрге планда көр-дүнгөндөн бүдүн чартык ка-тал ажыт. Нефть тывышты-чер улдаас нефтини берин ме-дээр. — Министрствода мурак-чы коллективтер хей хары — деп, В. Волков тайылбырла-ды. — Муш-мун ажыт-шы-лер Ортаа Азияны инг то-вуларын, Барымн Сибир-ини кижэ эрттнемес тулаа-рынын аар-берге байдалы-рында куш-ажылаа өрсө-мал-дарыг чорукту үлгерин көрдүрү турар. Ыччалажок, СССР-ин Геология министр-

ствоу нефть тывыштарын өс-түрүр талазы-биле даалга-рын күтсөдүр шыдаанын ха-раал-биле айтыр апар. Ам чүд дээрге, ону он ийги беш чылга эгилер апар. Даалга-лар диква күженишкенин, индыг-лаа болза, күтсөтти-чур турар. Ол сорулга-биле Ба-рымн Сибирде шийчиле-ажылаарын чорудуу турар коллективтерини аманттын-ажыктын билдер апар. Онч ботандарынын оруктары-билдингир, — эртем-техниктиг депшигенин чедикшилерин, чаа эртем боданын чогулчалыг ажытар. — Москваны «Геофизпробор» каттыжымшкында чаа тех-никаны шийгээрини аман-дары эгелээ. «Горизонт» деп сейсм-шынчилелдер херексе-дерини баштайгы бөлүн шес-иле кылары-биле геологтар-га берген. Бо чылдык бирги кварталында нефть болгаш газ тывыштыг черлерини ший-чи-аскыларинге он-он чаа херек-селерин чоруду берген. — Он ийги беш чылдык күженишкенин программасы

алырын үнденин-биле техник-тиг эде деригезин көрүп ту-рар. Салдыган сорулгаарын эң чаа, ылаваалады прибор-лар болгаш аппараттар чокта ботандары бодунамас бол-гай. Бо талазы-биле биске улут-данын бистин-биле холбаа-ны алырга — машина тууу-рибур тууу, химия үстүрү көрүсүр ужурул. Ындыг эки-кады ажылажылыгын чижек-тери хей. Ыччалажок чаа приборларын бээрини керээ-лерин чылдан чылче чылды-хожудалып турарлар база бар. Чижээ, химия машина тууу-рин министрствоунун бугу-рулгелери биске хүдээгелерин чедир ботандарбай турар. Оларын бир заводу өрүмзөө Ойноктарга калып чыстарган бугурун үндүренин 1973 чыла-ла хүдээни, ол мынча чок. — Ол чыкшак бистин боттар-ыстын талааста шийтирлээр айттырлар, чедир кызыл-майы турар чүдөр база хей. Унденин эде тургузууга эр-ежок чугула. Геологтарын орук-ажыктери деп турары анаа-эвек. Ол хүдүктү атты бадыт-кары дээр күжүсүтү салыр, совет экономиканы дүрдээ-рини программанын ботта-дыржыр бис — деп, түнчел-де В. Волков чулаады.

(СЭТА-нык корр).

Москва.

КЕЛИРҮЕЖЕ КӨРҮНГЕН

ГЕОЛОГАРЫ кезеде-ле тайга-дасыл, кижэ-чест-кылыт-кызыгар черлер кезеңи кылдыр деп бо-ла чу-галар болгаш. Бо таварыл-да Геология хүрүнте материал бешеп алыр даш Тыванын «Хүндүлүк» Демилээ» орд-ини комиссияны геология-шын-чиле экспедициянын началь-ни Валентин Леонидович А-рушкитте башчылаа, «Сукка-суурда Төм Тыва геология б-лүнүн чок геолог Виктор Иванович Шибанов-биле онч ырак эвек девишкэрин кезип-тер сие» дээрге база хары-заапын бис.

Бистин Төм-Тыва геоло-гия бөлүгү 1980 чылда тургу-сунган бола болза, эң ший-чиле темпелерге ажылаа эг-дөөн үеин 1984—1985 чылдар болур — деп, Виктор Иванович чугалды. — Ажылыс у-данышкын — Улуг-Хемин көмүр-даш тывыштыг черини эвек-чезиңи — 10 кире тууу болур девишкэрин геоло-гия-шынчиле ажаларын доозары, оң байдал тодара-ды, амантлаа эгелээрине үн-дешиле тургузган. Нинти-биле Улуг-Хемин көмүр-даш тывыштыг черини бай-лаа бис улур санаашкынар-дан ап көргө, 19—22 мил-лиард тонна октадыр көмүр-даш деп үнчелеттирген. Ол бүтүгү доран шийчиле, ажы-лап киргизер арта бар эвек, чыныгыла биске 2 миллиард хире тонна көмүр-дашты берип болур 300 дөрбөлүн километр черини шийчиле даскан.

СЭКП-ин XXVII съездиниң Кал устанышкыларында «Кок кымылга херекет көмүр-даш концентратын» — кок-солор сортуу көмүр-дашты база көмүр-даш брикetterин бүдүрүн калбаргыр даш айткан. Моон алгаш көргө, бистин бөлүгүн кызыл турар ажыла диква бурунгар көрүшкүктү, бүгү-үмөлдү ужу-рудузун сорулгага чыгытты турар.

Бис шийчиле ажалларын 1987—1988 чылдарга доозар ужурут бис. Онч соода бай-лактыг черини шуут ажыла-ныла белекчеле дамааржыр шийчилелде эселөө. 1980 чылдарда Инити күчүн чылаа 4,5 миллион тонна көмүр-даш кызыл тывар шакталарын ту-дуу эжелер болур — деп, бозу-нун» ажылында хандыкшаа, бердиген геолог чулаады.

Бөлүктүн Сукка суурда ту-рар төм баазазында үчкөт, Элегес сууу кешпей, Кочето-во ууузе чоруптарга, хемин ол-бо талаларында өрүмзөр суургаар мал кыштарын-дан-үлү ылгашпас көстүр ту-гудаар. Мезгелге биле Кочето-во аралында тарга шөлүнү кымылда дөңсөөкчө 10 —15 тонна көмүр-дашты ала-ны шийчилелдерге чорудары-биле — казып турар уургайга келди. Колдуула бо чыл-дык эгеленден казып эгелээ уургайын ханын 98 метр чег-кер. Девурак-сай үндүр сөдү-түр-дебедканын мотору онч ханымон үндүрүп шыдаа-ны-биле анаа база бир дөбө-ка деригелерин кылдыр шалтүгөш-ти белекчел турган казыкчылар Павел Иванович Патракев, Александр Григорьевич Горба-ев, олар-биле ужурашкым. Шийтирлар лампаларын бөр-теринде мэртыккан, агаар кирир тооларын улаа турду-лар. Ол 98 метр ийленек ха-нын чер кырында дорт бат-каны 40 метр чедир турары-лаг мастери Борис Александр-ович Ефимов тайылбырлаа.

Бөлүктүн кол геолог, үс-ток каталыгын Станислав Есо-нов болгаш лаг мастери олар уургайы улам ханымалары-нын-сүлүтү черлерге чеккен.

ЭРТИНЕНИ ЧЕРДЕН КАЗАР

ГЕОЛОГИЯ деп чүд? Ол дээрге — чер картанын тургузуу. Чер шийчиле бооп турар аскерияшкынын болгаш аманттын казымалар-ын таварын аралык өрсө-лөткүч эртем-дир. Геологтар көш-күн амандалды. Бир терге-дээр турумчул бар чораш, онч баа-ла бир өскө черге көжүрүр. Геолог кижиниң ажылы дег чымыштыг иш чок — деп, Кызылдың педагогика институтунун биология болгаш география кафедрасынын улут кымызы, геология-минералогия эртемдериниң кавалдыла Ва-лентина Николаевна Гречиш-ва студентилерге бо-ла чуга-лай берген турар.

Валентина Николаевна а-жыт казымаларын черлерин бүстүрүмн үжүжүн ажалып, эртертнемес эртелиг черлер-ниң куралдарын чойуу чаагай чорутка өртүп, ажал-херекке эвээш-бис-лаа бол үдүн кирип чорур кижилер-ини бирээ.

Азия диниң төв бурунгу тыва черге Гречишкестерин ө-бүдүс 1965 чылдан бээр чур-гал эгелээ. Валентина Ни-колаевнаның өмүгү эвек Зав-геолог. Ол Улуг-Тазиктин геоло-гия бөлүгүнү улут геолог.

Кымылдың педагогика ин-ститутунун бөр-өөрелдиге са-бырында өөрсин турар бөлүк студентилерин Валентина Ни-колаевна бир хүн эдерики ал-гаш, Эрбекке улааш чорук-ка. Даг породаарын тал-ла-зы-биле практиктик кичээ-ли Эрбектин куржанын даг-ларына барып эртерич башкы шийтирлээр алган.

Дүндүтүр көк халдарыг да-гың баарыга олар чедип кел-ген. Бо катташкы калбак халдар эрте бурунгу шагда чер алаандан үнүп келген. Моно таптыг шийчиле көр болза, хейин билип ап болур. Амгы үеинч болбазын херек-селер-биле вулканын ола-гың чалбыжып, онч изгө кес-терин бөзө көрүп болур арта бар деп, Валентина Николаев-на студентилерге тайылбыр-

лаан. Студент Тогакпан Дар-жаа черден бир даш тыв а-лаң, башкызында берди. Башкы харманнан улаттырар шийи улап келеш, дегмаш-ты шийчиле көрүш.

Чүгүртү көрүсүргө-ле багыт даш. А ову таптыг ший-чиле көр болза, дегмаш-ты дөмөй бөлү бээр. Моон сон-гаар мындагы даштарын даг породаарын дээр силер — деп, башкы тайылбырлаан.

Валентина Николаевна Гречишва Тыванын геология-шынчиле экспедицияныга ажылап турган үеинде Тыва-нын бойдус куралдарынын ажаларына бодуун төлөтпү үдүн кириген. Ол Терлиг-Ханын монгу-суун шийчиле-эрин баса кирешкен. «Тыва-нын монгу-суун руданын тургузуу» деп диссертацияны Валентина Николаевна чедикшиг камгалаа, геоло-гия-минералогия эртемдериниң кавалдыла эртем аман алган. Бойдус байлуктарынын кура-лыларын, эртемге үндешиле шийчилээр талазы-биле эртем ажалып, «Тыва АССР-ин геоло-гия талазы-биле материалдык чымылданга ес ажалдарыны бисиз. Тускай фондда кала-галаар он бир ажалдары ол кылган. Геология эртемни кар-та-биле сыйы харылдаалыг. «Тыванын металлогениктиг кар-та» дээр картаның авторла-рынын бирээн баа-ла ол.

Валентина Николаевна Гречишва эртем-шынчиле ажал-дарын аман чорутушкан. Ол студентилерин эртем ажал-дарына соонургалын оттурту-п, оларын келген райондарын аайы-биле ол черлерин геоло-гия хайгааралын, шийчилелер чорударына студентилерге үнчүл сүмезия берин, оларын өөрсиди турар. Геология тала-зы-биле бодуун байлак дур-жыгынын келер үеинч башкы-нын ажал-пжи кымызы-биле чулааарга ында.

О. КОРОДА.

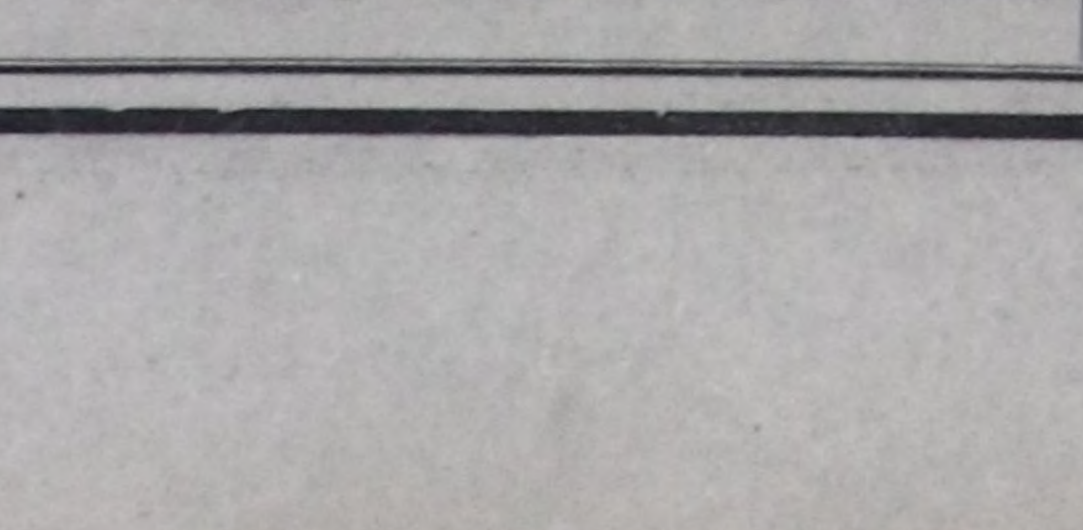
шудургу ажал-ажыла хаара туттунган, байлак көмүр-даш-тыг чери чогуур хуураазында шийчилээр улут сорулгазын күтсөдүр дээр ажылап турар.

М. САЯ.

ЧУРУКТАРДА: (үстүндө куу) Төм-Тыва геология б-лүнчү өрүмчиги мастер Лео-

нид Прудников болган кол геолог Виктор Иванович Ши-банов (оң талазында); мура-ныч өрүмчиги Николай Се-менов; техник-геологтар Ма-рия Черникова биле Ольга Климакова.

О. ОХЕМЧИКТИН ФОТОЛА-РЫ.

«ССРЭ-нин хамаатылары урутар кижизиндегизин дур-йында сагыш салыр, оларын нинтикеге амант ажалга белекээр, социалисттик инти-лелдин төлөтпүг кижигири кылдыр өстүрүр хүдээгелдиг» деп СССР-ин Конституция-сында айткан. Ону Кызыл ра-йонун Кур-Чер суурда ха-рылаа салбырынн начальни Кара-Кис Чанмаева биле «Тивиле» советтүн механи-затору Кис-Оол Балыт-оолович Монгуштар ак сепкилдег кү-тсөдүр чорудулар. Олар он уруту өстүрүп, кижизаткан.

Болаар, кыстарын кадык-шырак, куш-ажыла ылак, төлөтпүг амант ажалга кижиз-дир дээр аа-не хүн бүрү са-гыш човоп, башкыдан ха-мааржыр бүгү-ле хемчегерин ап келген. Ол мыкшак урутар са-мы, школа-биле сыйы хар-ылдаан туулу, урутарын бир дегмаш өөрсин, кижиза-дыр ажалды кады чоруду, башкыларын, кижизакчи-лерин сүмезиян бо чула херекке ажаллап турарлар. Дегмаш ажал эки түнчелерин берген.

Монгуштарын ажалла-даа, өөрсөп-лаа турар ажал-төлү куш-ажыла ылак, бажы

сагыла-чурумун, төлөтпүг амант ажалга кижиз-дир дээр аа-не хүн бүрү са-гыш човоп, башкыдан ха-мааржыр бүгү-ле хемчегерин ап келген. Ол мыкшак урутар са-мы, школа-биле сыйы хар-ылдаан туулу, урутарын бир дегмаш өөрсин, кижиза-дыр ажалды кады чоруду, башкыларын, кижизакчи-лерин сүмезиян бо чула херекке ажаллап турарлар. Дегмаш ажал эки түнчелерин берген.

Монгуштарын өг-бүдө-зи ооларын, кыстарын тө-лөтпүг ажаллап, өөрсөп ло-рурунга өөрүп чоргааралын. Он уруту ажаары, өстүр-ө, хемчегери, хемчегери, өөрс-

дир, кижизаткан белек эвек айттыр, ону Кара-Кис биле Кис-Оол чедикшигын ший-тирлер турар. Ылангы Мөө-дир не Кара-Кис Чанмаева-нын мактаар херек. «Хей уру-дарыгыг кижэ мен» дээр ө-бүдөсине ол анаа олурун. Совет бугурулгелериниң кызы-буру алырларынга эки ажал-лап келген. Совет кылдарга харылдаа салбырыга почта-лап кирген, онч начальни-ге чедир депшээ, ол албай хүдээгелде багыт эвек күтсө-дүр алырларынга тесекон ха-рылаа, солунар, жургал-лар, чаага-бикитер чедир-дир эки экип, чоңуң ха-даларын эвээр орап. Бо ший-чиле харылдаа салбырын ажаллаачылары солунар, жургалдар бижилдирезин эки ордонистаанымдан берди-ген даалганы ыракта ажыр күтсөдүр. Сууртун хей-иниң ажалында Маалар не хемчег-лиг киргиз, бодуун үлгө-гө-жизин урутарынга, чалгыс чер-чурттарына көргүзү-турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Маалар не К. Ч. Монгуш урутары-биле. О. ОХЕМЧИКТИН ФОТОУ.

«Шынга» хары «ХОРУМ-ДАГ ШКОЛАЗЫНДА»

Ындыг эгелг чагааны пе-дакия Хорум-Даг суурун чурттакшында алган. Ав-торун бижизин-биле алгаш, ма-териял чогу-биле чедир кы-дымаан. Мастерская чедир өөрсиде чымыла ажал-лаат килерге.

Школа директорунун бажы-кын болгаш 10 шоолай келешкенин завкоутун шыг-жаканы ший, чалык үрээни кылдыр ону дедир, апарган.

Повар Н. Уктуш, ажалчы-нар Болук-Кис, Серек-Кис, Севка олар үргүн хемчег алып, сөөгү доңгулаагы ту-заны катан-катан алып тур-гунар. Алак сөөктөле про-дук хуралына шунгуу ажал-дар чегинге азырк тургай дээр ажалында үн-дүткенер.

Школа директорунун бажы-кын болгаш 10 шоолай келешкенин завкоутун шыг-жаканы ший, чалык үрээни кылдыр ону дедир, апарган.

Повар Н. Уктуш, ажалчы-нар Болук-Кис, Серек-Кис, Севка олар үргүн хемчег алып, сөөгү доңгулаагы ту-заны катан-катан алып тур-гунар. Алак сөөктөле про-дук хуралына шунгуу ажал-дар чегинге азырк тургай дээр ажалында үн-дүткенер.

Школа директорунун бажы-кын болгаш 10 шоолай келешкенин завкоутун шыг-жаканы ший, чалык үрээни кылдыр ону дедир, апарган.

Повар Н. Уктуш, ажалчы-нар Болук-Кис, Серек-Кис, Севка олар үргүн хемчег алып, сөөгү доңгулаагы ту-заны катан-катан алып тур-гунар. Алак сөөктөле про-дук хуралына шунгуу ажал-дар чегинге азырк тургай дээр ажалында үн-дүткенер.

Школа директорунун бажы-кын болгаш 10 шоолай келешкенин завкоутун шыг-жаканы ший, чалык үрээни кылдыр ону дедир, апарган.

Повар Н. Уктуш, ажалчы-нар Болук-Кис, Серек-Кис, Севка олар үргүн хемчег алып, сөөгү доңгулаагы ту-заны катан-катан алып тур-гунар. Алак сөөктөле про-дук хуралына шунгуу ажал-дар чегинге азырк тургай дээр ажалында үн-дүткенер.

КОЛЛЕКТИВКЕ ШИИТИРЛЭЭР

«Большевик» совхоз он ийги беш чылдык бирги чымыла инити-биле 1073 га черини шөлүн ажаллап кылды. Бир гада ортума-биле 9,5 центнер дүмүттү алыр планның, 850 га черге чайгы, 813 га черге күсүнү чер анда-рылганын чорудар.

Механизаторлар 1986 чыл-дын чыкты тарылдагына ба-гыт эвек белектерин берген. Сов-хозта инити-биле ажал-бүтү марказы 32 тракторун 28-ин септен белеккан.

Т-150 деп ийн улут тракторлар кыбар-чаар тускай чүдү чогулдан турун турар. ДТ-75 маркалыг бир трактор Чаданалык Сельхозтехника-да септелде турар, а МТЗ-50 маркалыг бир тракторну мынар ажырып септөө эгелээр, ийн хонгаш үрелип эгелээр. Ол тракторну моон-биле 3 улаа ажыларыныс бо — деп, көдө ажал-агым машиналарынын кол механизми В. М. Ондар до-музуп чулаады.

Көдө ажал-агымнын ко-жу машиналарында 18 куал-титаторну, 20 саяканы, 20

илирин, 5 андазынын бод-гаш өскө-даа кожу машина-ларын септөө белекенин шу-гумуна тургускан.

Ол ажалга кызымаккай ажалдап келген механизатор-ларга № 2 бот-оруга-чарыл-галы хову-трактор бригада-зында Геннадий Куулар, Ва-чеслав Монгуш, Александр Куулар хамааржыр.

Он ийги беш чылдык бир-ги чымыла эгелеп совхозта бар бүтү техниканы дозу кү-чүзү-биле ажаллап, оларын хуураадынын шын тургузу алгаш эвээш чарылда-биле хей ажалдарын кылдыр сору-га МТМ-ин ажалдаачылары-нын мурунда салдыган. Ба-йы-даа бригадалар бот-оруга-чарылгалыг болганда, ажал-дын уг-шин үнденин-биле эскерткен. Ол чүд дээр, үс-түртөг айткышкын маанл өрбайн. Бүтү айткышкын коллективке үс шийтир-лээ, ажалдын эки түнчел-диг болуру дээр ажалдары. Бол-ла чүдү — ажалдын шы-нары.

Ч. ООРЖАН.

2-ги арын. 1986 ч. апрель 6

